

บทที่ 2

ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยต่าง ๆ ทางการนิเทศการศึกษา จึงขอเสนอประเด็นที่สำคัญพร้อมทั้งรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำกรวิจัยตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการนิเทศการศึกษา
2. ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา
3. ความจำเป็นของการนิเทศการศึกษา
4. หลักการนิเทศการศึกษา
5. ความหมายของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน
6. ความจำเป็นของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน
7. ผู้เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายในโรงเรียน
8. ความรู้และทักษะของผู้ปฏิบัติหน้าที่นิเทศการศึกษา
9. งานการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน
10. แนวทางการดำเนินงานเร่งรัดคุณภาพการประถมศึกษาของสำนักงาน
การประถมศึกษากรุงเทพมหานคร
11. การดำเนินงานของโรงเรียนเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียน
 - 11.1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
 - 11.2 การวางแผนและกำหนดทางเลือก
 - 11.3 การสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการ
 - 11.4 การปฏิบัติการณ์ิเทศ
 - 11.5 การประเมินและรายงานผล
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษามีความหมายขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือแนวคิดในการกำหนด เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และแนวทางของการจัดการศึกษาในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

กูด (Carter V. Good, 1973) การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามทุกอย่างของเจ้าหน้าที่ผู้จัดการศึกษา ในการแนะนำครูหรือบุคคลอื่นที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษา ให้รู้วิธีการเกี่ยวกับการปรับปรุงการสอน ช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามทางวิชาชีพการศึกษา ช่วยในการพัฒนาครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยปรับปรุงเนื้อหาการสอน ปรับปรุงวิธีสอน และช่วยปรับปรุงการประเมินผลการสอน

แฮร์ริส (Ben M. Harris, 1975) การนิเทศการศึกษา หมายถึง สิ่งที่บุคลากรในโรงเรียนกระทำต่อบุคคลและสิ่งของ เพื่อจุดมุ่งหมายในการคงไว้ หรือการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของโรงเรียนให้เป็นไปในแนวที่จะส่งเสริมให้บรรลุจุดมุ่งหมายการจัดการเรียนการสอน

นิพนธ์ ไทยพานิช (2529) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นความพยายามของบุคลากรทางการศึกษาที่จัดทำกิจกรรมและให้บริการกับผู้บริหารและครู ในทางตรงและทางอ้อมที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนของครู เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการเรียนของนักเรียน

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2530) การนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการทำงาน และความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ เพื่อประสิทธิภาพอันสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นการร่วมมือกันดำเนินงานระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอนของครู อันจะส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน

ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา มุ่งที่จะพัฒนาการพำนักของครูเพื่อส่งผลไปยังคุณภาพการเรียนของนักเรียน ดังที่

บริกส์ และ จัสแมน (Brigg & Justman, 1952) ได้สรุปความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ 4 ข้อ คือ

1. การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางอาชีพ (Professional Leadership)
2. การส่งเสริมความเจริญงอกงามของครู (AID Teachers' Growth)
3. การปรับปรุงการสอนของครู (Improvement of Teaching)
4. การส่งเสริมแนะนำครูและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน (Guiding staff and Community Relation)

อดัมส์ และ ดิกกี (Adams & Dickey, 1966) ได้กล่าวสรุปความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1. ช่วยให้ครูรู้จักคิดค้นคว้าหาวิธีทำงานด้วยตนเอง
2. มุ่งให้ครูรู้จักวิเคราะห์ปัญหาของตนเอง
3. ช่วยให้ครูรู้จักมั่นคงและมีความเชื่อมั่นในความสามารถ
4. ช่วยให้ครูมีความคุ้นเคยกับแหล่งวิทยาการ
5. ช่วยให้ครูเข้าใจปรัชญาการศึกษาที่ถูกต้อง
6. ช่วยเผยแพร่ให้ชุมชนเข้าใจแผนการศึกษาของโรงเรียน

กูด (Carter V. Good, 1973) กล่าวว่า การนิเทศศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามทางอาชีพ ช่วยพัฒนาความสามารถครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยเหลือและจัดสรรเครื่องมืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเลือกและปรับปรุงวิธีสอน

จากแนวความคิดของนักการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า การนิเทศศึกษานั้นมีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาครู ช่วยเหลือครูให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียน

การสอน ช่วยประสานงานและความร่วมมือเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครู เพื่อจะได้ร่วมมือกันพัฒนานักเรียน

ความจำเป็นของการนิเทศการศึกษา

วินัย เกษมเศรษฐ์ (2521) ได้กล่าวไว้ว่า

1. ความจำเป็นในการจัดการนิเทศศึกษานั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาจึงต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องด้วย
2. การผลิตครูต้องเป็นที่ยอมรับกันว่า สถาบันผลิตครูบางแห่งไม่สามารถผลิตครูที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เมื่อครูอาจารย์ไปทำงานในโรงเรียนต้องมีการฝึกอบรมครูประจำการ (Inservice Training) อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ครูนั้นเป็นผู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. มาตรฐานการศึกษา ในการรักษามาตรฐานของการศึกษานั้น ต้องอาศัยผู้อำนวยการ โดยเลือกมาจากผู้ที่มีความรู้มาทำงานและช่วยนิเทศความรู้ใหม่ให้แก่ครูประจำการ ให้มีความคิดกว้างไกล

วิจิตร วรุตบางกูรและคณะ (2524) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องมีการนิเทศการศึกษาว่า เนื่องมาจากเหตุผล ดังนี้

1. สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ การศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย ศึกษานิเทศก์จึงเป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
2. ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นโดยไม่หยุดยั้ง แม้แนวคิดในเรื่องการเรียนการสอนก็เกิดมีขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา จำเป็นที่ครูจะต้องติดตามศึกษาให้มีความรู้ทันอยู่เสมอ แต่เนื่องจากภาระหน้าที่ในการสอนมีอยู่มาก ศึกษานิเทศก์จึงต้องเป็นฝ่ายต้องรับผิดชอบช่วยเหลือในเรื่องนี้

กล่าวโดยสรุป ความจำเป็นที่ต้องมีการนิเทศการศึกษา อาจกล่าวได้เป็น 2 อย่าง คือ ความจำเป็นเกี่ยวกับระบบสังคมและเทคโนโลยี และความจำเป็นเกี่ยวกับระบบโรงเรียน

หลักการนิเทศการศึกษา

ได้มีผู้เสนอหลักการต่าง ๆ ของการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

เบอร์ตัน และ บรัคเนอร์ (Burton and Bruckner, 1965) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ว่า

1. การนิเทศการศึกษาคควรมีความถูกต้องตามหลักวิชา (Theoretically Sound) คือเป็นไปตามค่านิยม ความจริง ตามกฎเกณฑ์ ควรมีการวิวัฒนาการทั้งทางค่านิยม เครื่องมือและกลวิธี โดยมีจุดมุ่งหมายและนโยบายที่แน่นอน
2. การนิเทศการศึกษาคควรจะเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific) คือเป็นไปอย่างมีลำดับ เป็นระเบียบในการทํางาน มีการรวบรวมและสรุปผลจากข้อมูลอย่างถูกต้อง เชื่อถือได้
3. การนิเทศการศึกษาคควรเป็นประชาธิปไตย (Democratic) คือ เคารพในตัวบุคคล คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เปิดโอกาสให้มีความร่วมมือ ใช้อํานาจน้อยที่สุด
4. การนิเทศการศึกษาคควรเป็นการสร้างสรรค์ (Creative) คือ แสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ส่งเสริมให้แสดงออก และพัฒนาปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อมให้อื้อตอการทํางานให้มากที่สุด

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2523) มีความเห็นว่า หลักการนิเทศการศึกษามี 6 ประการ คือ

1. การนิเทศการศึกษาคจะต้องสัมพันธ์กับการบริหาร
2. การนิเทศการศึกษาคควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญา
3. การนิเทศการศึกษาคควรเป็นวิทยาศาสตร์
4. การนิเทศการศึกษาคควรเป็นประชาธิปไตย
5. การนิเทศการศึกษาคควรเป็นการสร้างสรรค์
6. การนิเทศการศึกษาคควรส่งเสริมความก้าวหน้า

ซารี มณีศรี (2523) ได้กล่าวถึงหลักพื้นฐานของการนิเทศการศึกษาว่า

1. การนิเทศการศึกษาเป็นการกระตุ้นเตือนการประสานและแนะนำให้เกิดความเจริญของงานแก่ครูโดยทั่วไป
2. การนิเทศการศึกษาตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย
3. การนิเทศเป็นกระบวนการส่งเสริมสร้างสรรค์
4. การนิเทศกับการปรับปรุงหลักสูตร เป็นงานที่เกี่ยวข้องกัน
5. การนิเทศมุ่งส่งเสริมบำรุงขวัญ
6. การนิเทศคือการสร้างมนุษยสัมพันธ์
7. การนิเทศมีจุดมุ่งหมายที่จะขจัดช่องว่างระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จากหลักการนิเทศตามแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาควรจะถูกติดตามหลักวิชา ควรเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นประชาธิปไตย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของมนุษยสัมพันธ์ที่ มุ่งส่งเสริมบำรุงขวัญ และส่งเสริมให้ครูเกิดความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

กฤษณี น้ำเพชร (2521) สรุปความเห็นในเรื่องการนิเทศภายในโรงเรียนว่า หมายถึง ความพยายามทุกอย่างของผู้บริหารโรงเรียนในอันที่จะปรับปรุงส่งเสริมประสิทธิภาพในด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนให้ดีขึ้น

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2530) กล่าวว่า การนิเทศภายในโรงเรียนคือ การที่ผู้บริหารโรงเรียนซึ่งได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หัวหน้าหมวดวิชา โดยความร่วมมือกับคณะครูในโรงเรียนร่วมมือกันปรึกษาหารือ เพื่อทำการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพของบุคลากรในโรงเรียนให้ดีขึ้น นอกจากนี้โรงเรียนอาจเชิญวิทยากรและศึกษานิเทศก์มาร่วมงานด้วย

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2533) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในโรงเรียนว่า หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการใดก็ตามที่ผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากร

ภายในโรงเรียนร่วมมือกันจัดทำขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

จากความหมายเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียนดังกล่าวสรุปได้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียนหมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันของผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

ความจำเป็นของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

การนิเทศภายในโรงเรียนมีความจำเป็นเพราะ การนิเทศจากภายนอกไม่อาจตอบสนองความต้องการของโรงเรียนได้ จึงมีความจำเป็นต้องใช้วิธีการนิเทศภายในโรงเรียน ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความจำเป็นของการนิเทศดังกล่าวไว้ ดังนี้

สุนทร ไคลมี (2528) ได้สรุปความจำเป็นของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนไว้ว่า

1. การนิเทศจากภายนอกประกอบด้วยสิ่งสนับสนุนต่อการนิเทศไม่เพียงพอ
2. เป็นการนิเทศที่ตรงกับความต้องการที่สุด เพราะผู้นิเทศอยู่ภายในโรงเรียนรู้ปัญหาของตนเองอย่างแท้จริง
3. บุคลากรภายในโรงเรียนมีความรู้ความสามารถกว่าเดิม จะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการนิเทศอย่างดี
4. ส่งเสริมให้ครูเกิดการทำงานให้รู้จักคิดและรู้จักแก้ปัญหาเอง แทนการช่วยเหลือจากบุคลากรที่อยู่ภายนอกโรงเรียน

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2533) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการนิเทศภายในโรงเรียนไว้ ดังนี้

1. ศึกษานิเทศก์โดยตำแหน่งมีจำนวนจำกัด ไม่สนองความต้องการการนิเทศภายในโรงเรียนต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง
2. สภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน จึงเป็นการยากที่ศึกษานิเทศก์จากภายนอกจะรู้สภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนที่แท้จริงได้ การสนองความต้องการจึงเป็นไปได้ยาก

3. ในสภาพปัจจุบันบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ บางคนมีความชำนาญเฉพาะสาขาอีกด้วย จึงสมควร ใ้ใช้ทรัพยากรเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

4. เป็นการสอดคล้องกับปรัชญา หลักการ และวิธีการของการนิเทศสมัยปัจจุบันที่ว่า การนิเทศเกิดขึ้นโดยความร่วมมือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต้องมีคนมาช่วยชื้ออยู่ตลอดเวลา

5. บุคลากรในโรงเรียนมีความคุ้นเคยกันอยู่แล้ว และทราบปัญหาการเรียนการสอนในโรงเรียน จึงสามารถให้ความช่วยเหลือได้สะดวกกว่าบุคลากรภายนอกโรงเรียน

จากความจำเป็นของการนิเทศภายในโรงเรียนสรุปได้ว่า ศึกษานิเทศก์มีจำนวนจำกัด สภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน บุคลากรภายในโรงเรียนมีความรู้ความสามารถเพียงพอ และทราบปัญหาที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี จึงสามารถให้ความช่วยเหลือได้สะดวกกว่าบุคลากรจากภายนอกโรงเรียน

ผู้เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายในโรงเรียน

การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากบุคคล 3 ฝ่าย ดังต่อไปนี้

1. ผู้นิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง บุคลากรที่อยู่ภายในโรงเรียน เช่น ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ รวมไปถึงครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์สูงในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือครูในการปรับปรุงพัฒนาการสอนให้ดีขึ้น

2. ผู้รับการนิเทศ คือ ครูที่ไ้รับประโยชน์จากการนิเทศทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งจะทำให้มีความรู้ความสามารถ มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานสูงขึ้น

3. ผู้สนับสนุนงานนิเทศ คือ หัวหน้าสถานศึกษาหรือผู้บริหารโรงเรียน เป็นบุคลากรภายในโรงเรียนที่มีบทบาทสำคัญในการนิเทศภายในโรงเรียน ทั้งในฐานะผู้นิเทศและผู้สนับสนุนการนิเทศภายในโรงเรียน แต่ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยส่งผลการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้คือ การสนับสนุนจากบุคลากรภายนอกโรงเรียน เช่น ศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ/กิ่งอำเภอ

ครูวิชาการสำนักงานกลุ่มโรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันต่าง ๆ แห่งวิทยาการ
ในชุมชน (สปช., 2533)

ความรู้และทักษะของผู้ปฏิบัติหน้าที่นี้เทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นงานที่ปฏิบัติรวมหรือเกี่ยวข้องกับคนอื่น ความสำเร็จ
ในการปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ ผู้นิเทศต้องใช้ความรู้
ความสามารถและทักษะทุกด้านในการทำงาน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการฝึกอบรม
และปลูกฝังทักษะและเจตคติบางประการที่จำเป็นต่อการสร้างบุคลิกลักษณะให้เพียงพอ

คิมบอลด์ ไวลด์ (Kimball Wiles, 1983) ได้เสนอแนะไว้ว่า
ผู้นิเทศจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะดังต่อไปนี้

1. ความรู้พื้นฐาน 6 ประการ คือ
 - 1.1 ความรู้เรื่องปรัชญาการศึกษา
 - 1.2 ความรู้เรื่องการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.3 ความรู้เรื่องพฤติกรรมศาสตร์
 - 1.4 ความรู้เรื่องระบบการเรียนการสอน
 - 1.5 ความรู้เรื่องการนิเทศและการบริหารการศึกษา
 - 1.6 ความรู้เรื่องประเมินผลการศึกษา
2. ทักษะพื้นฐาน 5 ประการ คือ
 - 2.1 ทักษะด้านการเป็นผู้นำ
 - 2.2 ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์
 - 2.3 ทักษะด้านกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
 - 2.4 ทักษะด้านการบริหารงานบุคคล
 - 2.5 ทักษะด้านการประเมินผล

งานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

สุจิต เพียรชอบ (2514) ได้กล่าวว่า ในการจัดการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนนั้น มีงานที่ครูใหญ่สามารถทำได้อยู่หลายประการดังต่อไปนี้

ก. ช่วยเหลือครูทางด้านวิชาการและด้านบริหาร ได้แก่

1. ประชุมนิเทศครูใหม่
2. จัดอบรมครูก่อนเปิดภาคเรียน
3. การสังเกตการสอนในชั้นเรียน
4. การเยี่ยมชั้นเรียนอื่น ๆ
5. การสาธิตการสอน
6. การนิเทศด้านการให้คำปรึกษาหารือเป็นรายบุคคลและเป็นหมู่
7. การจัดประชุมปฏิบัติการ
8. การอบรมครู
9. การจัดสัมมนา
10. การจัดหนังสือที่มีคุณค่าทางวิชาการ
11. ปรับปรุงห้องสมุดให้ทันสมัยและแนะนำครูให้ใช้ห้องสมุด
12. แนะนำให้ครูเขาเป็นสมาชิกของสมาคมทางวิชาการต่าง ๆ
13. จัดบริการโสตทัศนศึกษาให้แก่ครู เป็นอย่างดีและสนับสนุนให้ครูใช้

อุปกรณ์เหล่านั้น

14. สนับสนุนให้ครูไปเรียนเพิ่มเติม

ข. ช่วยเหลือครูในคำปรึกษาส่วนตัว ครูแต่ละคนมีลักษณะของครูในปกครอง เป็นกันเอง และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จนกระทั่งครูสามารถปรับทุกข์ช่วย ทั้งคำส่วนตัว ปัญหาในการทำงาน ตลอดจนปรึกษากับเพื่อนร่วมงานได้

ค. การสร้างขวัญ (Morale) ของคณะครูในโรงเรียน ได้แก่

1. ช่วยเหลือครูในโรงเรียนมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการ ทางการบริหาร และค่าเนนการสอนอย่างเพียงพอ
2. จัดสภาพการทำงานให้ดีและสะดวกสบายเป็นสุข

3. ช่วยให้การมีความอบอุ่น สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่าง เป็นสุข
ไม่ย่อหน้าค่าตอย
 4. เป็นที่ปรึกษาที่ดีของครูทุกโอกาส
 5. สร้างลักษณะความเป็นผู้นำให้กับครู เปิดโอกาสให้ครูทำงานที่ใช้
ความคิดริเริ่มของตัวเองให้มาก
 6. พยายามให้ครูรู้สึกว่าตัวเองมีความสำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของ หมู่คณะ
เป็นที่ยอมรับของ ผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานโดยทั่วไป
 7. ครูใหญ่ควร เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง ยอมรับฟังความคิดเห็นและขอ
เสนอแนะต่าง ๆ ของครู
 8. ช่วยให้การมีความสำเร็จในการทำงาน มีความเจริญงอกงาม
 9. ให้ครูมีส่วนร่วมในการวางนโยบาย
 10. ให้ครูมีความสำนึกนับถือตนเอง ไม่รู้สึกได้รับการดูถูกเหยียดหยามหรือ
เหยียดหยามหรือรู้สึกคอย
 11. การดำเนินงานต่าง ๆ ในโรงเรียนควร เป็นประชาธิปไตย
- ง. การประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนซึ่งอาจทำได้ ดังนี้
1. จัดรับฟังความคิดเห็นของครูภายในโรงเรียน
 2. จัดให้มีการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียน
 3. จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน
 4. จัดให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการต่าง ๆ
 5. ช่วยให้การรู้จักประเมินผลการเรียนและความก้าวหน้าของนักเรียน
 6. ช่วยให้การประเมินผลการสอนของตนเอง

แฮร์ริส (Ben M. Harris, 1985)

ได้กำหนดงานนิเทศการศึกษาไว้

10 ประการ คือ

1. การพัฒนาหลักสูตร
2. การจัดระบบการเรียนการสอน
3. การบริหารงานบุคคล

4. การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก
5. การจัดฝึกอบรมครูประจำการ
6. การจัดหาวัสดุ อุปกรณ์
7. การปฐมนิเทศครูใหม่
8. การจัดบริการพิเศษแก่ครู
9. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
10. การประเมินผลการสอน

จะเห็นได้ว่างานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมีขอบข่ายครอบคลุมถึงงานทุกงานที่มุ่งพัฒนาครู เพื่อส่งผลถึงการจัดการศึกษาภายในโรงเรียนและประสิทธิภาพสูงสุดของนักเรียน ดังนั้น งานนิเทศภายในโรงเรียนจึงกล่าวมาแล้ว จึงสรุปได้เป็น 2 งานที่สำคัญคือ งานคานาวิชาการ และงานสนับสนุนคานาวิชาการ

แนวทางการดำเนินงาน เร่งรัดคุณภาพการประถมศึกษา

สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร (สป.กทม., 2533) ได้จัดทำแผนเร่งรัดคุณภาพการประถมศึกษา ปีการศึกษา 2533 เพื่อเป็นแนวทางให้กลุ่มโรงเรียนโรงเรียน ดำเนินการเร่งรัดคุณภาพ ตามนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ซึ่งรายละเอียดในนโยบายมี ดังนี้

1. ใช้มาตรการ 4 มาตรการคือ มาตรการการนิเทศ ติดตาม มาตรการการเรียนการสอน มาตรการการบริหาร และมาตรการการประเมินผล
2. ใช้ระบบสารสนเทศและนวัตกรรมในทุกมาตรการ เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน
3. พัฒนาการเรียนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ ทุกระดับชั้น โดยเน้นกลุ่มประสบการณ์ที่เป็นปัญหา (กลุ่มทักษะคณิตศาสตร์) กลุ่มประสบการณ์ที่ควร เป็นจุดเน้นของกรุงเทพมหานครคือ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์พิเศษ (ภาษาอังกฤษ) และกลุ่มประสบการณ์สร้างเสริมลักษณะนิสัย (ลูกเสือ เนตรนารี-ยุวกาชาด) ซึ่งเป็นนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำหรับมาตรการการนิเทศ ติดตาม สำนักงานการประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร (สพ.กทม., 2533) ได้กำหนดแนวทางการนิเทศ ติดตาม โดยแบ่ง ออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร นิเทศ ติดตาม กลุ่มโรงเรียน และโรงเรียนตามกำหนดมีจำนวนครั้งการนิเทศ ดังนี้

1.1 ผู้อำนวยการการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร หรือผู้อำนวยการสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร นิเทศกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนปีละ 2 ครั้ง

1.2 ศึกษาพิเศษสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร นิเทศโรงเรียนในเขตพื้นที่รับผิดชอบปีละ 3 ครั้ง

1.3 สรุปผลการนิเทศ ติดตาม ปีละ 1 ครั้ง

2. ระดับกลุ่มโรงเรียน ประธานกลุ่มหรือกรรมการกลุ่มโรงเรียน ครูวิชาการกลุ่มโรงเรียน บุคคลที่ประธานกลุ่มโรงเรียนมอบหมาย นิเทศโรงเรียน ภายในกลุ่มและรายงานสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

3. ระดับโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ นิเทศห้องเรียนและรายงานสำนักงานการประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

การดำเนินงานของโรงเรียน

การดำเนินงาน หมายถึง การปฏิบัติงานตามขั้นตอนและต่อเนื่องกันอย่าง มีระเบียบพร้อมควย เหตุผลและความเป็นไปได้

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานครนั้น ใช้ขอบเขตแนวการดำเนินงานของ หน่วยศึกษานิเทศก์ (สพช., 2527) ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

- ชั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
- ชั้นที่ 2 การวางแผนและกำหนดทางเลือก
- ชั้นที่ 3 การสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการ
- ชั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ
- ชั้นที่ 5 การประเมินและการรายงานผล

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

สภาพปัจจุบัน หมายถึง สภาพที่เป็นจริง กำลัง เป็นอยู่ ดำเนินอยู่ในขณะนั้น

สภาพปัญหา หมายถึง สภาพแตกต่างของสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือผลที่ปรากฏกับสิ่งที่ต้องการให้เป็นหรือเป้าหมาย

ความต้องการ หมายถึง สิ่งที่ต้องการตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่พึงไว้

ในการดำเนินงานเกี่ยวกับกรณีศึกษาภายในโรงเรียนนั้น จำเป็นจะต้องรู้สภาพที่เป็นอยู่จริงของโรงเรียนในปัจจุบันก่อนว่าเป็นอย่างไร หรืออยู่ ณ จุดใด มีปัญหาหรือข้อจำกัดอะไรบ้าง มีความต้องการอย่างไร เพื่อจะใดดำเนินการแก้ไขใดตรงจุด

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึงวิธีศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการไว้ 4 วิธี คือ

1. ศึกษาโดยวิธีการวิจัย
2. ศึกษาโดยวิธีประเมินความต้องการ
3. ศึกษาโดยใช้สื่อ เครื่องมือต่าง ๆ
4. ศึกษาโดยวิธีสัมภาษณ์เพื่อค้นหาปัญหา

แต่ละวิธีมีหลักการ และวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. การศึกษาโดยวิธีการวิจัย การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความ
ต้องการโดยวิธีวิจัยดำเนินการได้ ดังนี้

- 1.1 ศึกษาโดยการดำเนินการวิจัยเอง
- 1.2 ศึกษาจากผลการวิจัยที่มีผู้ทำไว้ เช่น
 - 1.2.1 ผลการวิจัยที่สถาบัน หน่วยงานทางการศึกษาจัดทำไว้
 - 1.2.2 วิทยานิพนธ์ที่มีผู้จัดทำไว้
 - 1.2.3 สรุปผลการวิจัยที่หน่วยงานบางแห่งได้รวบรวมไว้
- 1.3 ศึกษาจากข้อเสนอแนะในผลงานวิจัยที่มีผู้จัดทำไว้

2. ศึกษาโดยวิธีประเมินความต้องการ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา
และความต้องการโดยวิธีประเมินความต้องการดำเนินการได้ ดังนี้

- 2.1 สสำรวจสิ่งที่เกี่ยวข้อง
- 2.2 ตรวจสอบให้แน่ชัดว่าปัญหาคืออะไร
- 2.3 หามาตรฐานและคุณค่าของสิ่งนั้นว่าควรเป็นเช่นไร
- 2.4 บันทึกรายการความต้องการที่แตกต่างกันของสิ่งนั้น

3. ศึกษาโดยใช้สื่อ เครื่องมือต่าง ๆ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา
และความต้องการโดยใช้สื่อ เครื่องมือต่าง ๆ ดำเนินการได้ ดังนี้

- 3.1 การใช้เครื่องมือประเมินคุณภาพการศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติจัดทำขึ้น
- 3.2 การใช้เอกสารข้อมูลทางสถิติต่าง ๆ ที่มีผู้จัดทำหรือรวบรวมไว้
- 3.3 การทดสอบ เช่น ไซแบบทดสอบมาตรฐานของกรมวิชาการ
หรือแบบทดสอบที่จัดทำขึ้น

4. ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความ
ต้องการโดยการสัมภาษณ์เพื่อคนหาปัญหาคำดำเนินการได้ ดังนี้

- 4.1 การสัมภาษณ์ครูสอน

- 4.2 การสัมมนาครูวิชาการโรงเรียน ครูวิชาการกลุ่มโรงเรียน
 4.3 การสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน

การวางแผนและกำหนดทางเลือก

การวางแผนเป็นขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินงานเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อให้ปฏิบัติมีแนวทางในการปฏิบัติงานที่ถูกต้อง และบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ใฝ่หาไว้ โดยมีนักวิชาการกล่าวถึงความหมายของการวางแผนไว้ ดังนี้

เยเฮเซล ดรอร์ (Yehezkel Dror, 1967) การวางแผนคือ กระบวนการตัดสินใจ ในการกำหนดกิจกรรมที่จะทำในอนาคต เพื่อจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการโดยวิธีที่ดีที่สุด

รัสเซล แอล แอคคอฟ (Russell L. Ackoff, 1970) ให้ความจำกัดความหมายของการวางแผนว่า "การวางแผนเป็นการกำหนดอนาคตที่ต้องการ และวิธีการอันมีประสิทธิผล ซึ่งจะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์"

ประมวล เสนาฤทธิ (2526) ได้สรุปความหมายของการวางแผนว่า การวางแผนคือ การคิดการหรือการวางแผนล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำทำไม ทำที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และใครทำ การวางแผนจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอนาคต เรื่องการตัดสินใจและเรื่องการปฏิบัติ

จากข้อความข้างต้นอาจสรุปความหมายของการวางแผนได้ว่า การวางแผนคือ กระบวนการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมที่จะทำในอนาคตว่าจะทำอะไร ทำทำไม ทำที่ไหน ทำเมื่อไร ทำอย่างไร และใครทำ เพื่อจะได้นำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ โดยวิธีที่ดีที่สุดและเกิดประโยชน์สูงสุด

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สพช., 2527) ได้กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานการวางแผนและกำหนดทางเลือกไว้ ดังนี้

1. ชั้นเตรียมการวางแผน ประกอบด้วย

1.1 การทำความเข้าใจขอบข่าย อำนาจหน้าที่และบทบาทของ
 ภูมิภาค เพื่อจะได้ออกแบบในขอบเขตและป้องกันการทำงานซ้ำซ้อนกา
 ว่างงานซึ่งกันและกัน ตลอดจนป้องกันปัญหาอันเกิดจากการประสานงาน

1.2 นำข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
 มาพิจารณาควรจัดลำดับความสำคัญว่า เรื่องใดสำคัญที่สุดที่จะต้อง
 ค่าเนินการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาตามลำดับความสำคัญ

1.3 การศึกษานโยบาย วัตถุประสงค์ และแนวปฏิบัติของหน่วยเหนือ
 เพื่อจัดวางแผนให้สนองตอบ

2. ชั้นลงมือปฏิบัติการวางแผน

ในชั้นนี้จะมีการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดทำโครงการ นำทาง เลือกที่
 เลือกใดมากำหนดรายละเอียดในการดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ผู้ดำเนินการและผู้เกี่ยวข้อง

2.2 วิธีดำเนินการ เป็นขั้นตอนต่าง ๆ หรือมีกิจกรรมที่ต้องทำ
 อะไรบ้าง เป็นลำดับอย่างไร

2.3 กำหนดช่วงเวลาสำหรับการปฏิบัติตามโครงการ และกำหนด
 เวลาของแต่ละกิจกรรม

2.4 กำหนดเงิน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวก
 ที่จะใช้

2.5 กำหนดแนวทางการติดตามผล การวัดและประเมินผล
 การปฏิบัติงานของโครงการ ตลอดจนการรายงานผลโครงการ

3. ชั้นประสานแผน ควรพิจารณาค่าเนินการต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การประสานแผนต้องทำตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่การพิจารณา
 ปัญหา ความต้องการ กำหนดผลสำคัญที่ต้องการ การจัดแบ่งงาน เพื่อให้ผู้รับผิดชอบงาน

ไ้รู้ถึงปริมาณ ความเป็นไปได้ ตลอดจนข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้โครงการที่วางไว้ สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่

3.2 เมื่อได้กำหนดรายละเอียดโครงการแต่ละโครงการแล้ว ควรจะ ให้นำกำหนดรายละเอียดโครงการทั้งหมดมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อให้เกิดการประสานกัน อีกครั้งหนึ่ง

4. ขั้นเตรียมหน้าแผนไปปฏิบัติ ในขั้นนี้ต้องเตรียมการที่จะนำแผนไปปฏิบัติ ควบคู่การจัดทำแผนที่วางไว้ให้สะดวกแก่การใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติงาน ซึ่งอาจทำได้ ดังนี้

4.1 จัดทำแผนเป็นเล่มโดยส่วนรวมไว้เป็นคู่มือสำหรับครู หรืออ้างอิง ในเวลาทำงาน เพื่อปฏิบัติได้ตรงกัน

4.2 ควรจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน หรือกำหนดคปฏิบัติงานให้เห็นว่า ในช่วงของแผนปฏิบัติงานนั้น มีงานอะไร ของใครบ้าง จะทำกิจกรรมอะไร ในช่วง เวลาใด จะทำใหมองเห็นงานส่วนรวมได้ชัดเจน

เกี่ยวกับการวางแผน/โครงการทางการนิเทศการศึกษานั้น วไลโรจน์ บุญสวัสดิ์ (2530) ได้ให้แนวความคิดไว้ว่า การนิเทศการศึกษาคือ ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างบุคคล แต่ความสัมพันธ์ของบุคคลในด้านการนิเทศการศึกษาจะตองออกมาในรูป ของการวางโครงการ เพื่อปฏิบัติงานให้ตรงตามวัตถุประสงค์ หรืออาจจะหมายถึง การทำงานร่วมกันอย่าง เป็นระบบระเบียบนั้นเอง โดยอาศัยโครงการ เป็นจุดสำคัญ แต่ก่อนจะวางโครงการจะตองมีแผนงานเสียก่อน สำหรับแผนงานการนิเทศการศึกษา ควรแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. แผนระยะสั้น เป็นแผนดำเนินงานที่แบ่งตามภาคเรียนในหนึ่งปีการศึกษา
2. แผนระยะยาว กำหนดระยะเวลาการดำเนินงานเป็นเวลา 1 ปี หรือ 2 ปี
3. แผนฉุกเฉิน เป็นแผนงานที่ปฏิบัติกันปัจจุบันทันด่วน เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของแผนการนิเทศการศึกษา จะตองวาง โครงการนิเทศขึ้นตามโครงการนิเทศการศึกษา อาจแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

1. โครงการระยะสั้น โครงการย่อย ๆ ที่ทำเป็นรายสัปดาห์ รายเดือน เช่น โครงการสัปดาห์วิชาการ เป็นต้น
2. โครงการระยะยาว คือ โครงการที่ใช้เวลาไม่ต่ำกว่าปีการศึกษา เช่น โครงการพัฒนาคุณภาพครู เป็นต้น
3. โครงการต่อเนื่อง คือ โครงการที่จัดทำต่อเนื่องกันไปโดยตลอด เช่น โครงการพัฒนาสุขภาพอนามัยของนักเรียน เป็นต้น

การสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้ให้ความหมายของสื่อ เครื่องมือ ที่ใช้ในการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

สื่อในการนิเทศ หมายถึง สิ่งที่ช่วยในการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษา เพื่อแก้ไขปัญหา พัฒนาการทำงานของครูตลอดจนช่วยในการทำงานระหว่างครูนิเทศและผู้บริหารนิเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สื่อเหล่านี้อาจเป็นประเภท Software หรือ Hardware ก็ได้ เช่น โปรแกรมสำเร็จรูป ชุดสไลด์ วีดีโอเทป วิทยุ เครื่องฉาย สไลด์ ฯลฯ

เครื่องมือในการนิเทศ หมายถึง สิ่งที่ใช้ในการตรวจสอบ การปฏิบัติงานของผู้บริหารนิเทศและครูนิเทศ เพื่อทราบที่มาของปัญหา ซึ่งจะช่วยให้สามารถแก้ไขได้ถูกต้อง เครื่องมือเหล่านี้ได้แก่ แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบประเมินค่า แบบสังเกตพฤติกรรม ฯลฯ

จากความหมายของสื่อ เครื่องมือดังกล่าวสรุปได้ว่า สื่อ เครื่องมือเพื่อใช้ในการนิเทศการศึกษา หมายถึง วัสดุ โสตทัศนอุปกรณ์ เอกสาร วิธีการ เครื่องมือ ตรวจสอบ ตลอดจนกิจกรรมอันใดที่นิเทศจัดเตรียม หรือจัดทำขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมาย เฉพาะเรื่องในการปฏิบัติงานคราวหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เพื่อใช้สื่อ เครื่องมือเป็นตัวตรวจสอบ วินิจฉัย ให้ข้อมูล ทักเฝ้าในการแก้ไข และส่งเสริมการจัดการศึกษาไปสู่ทิศทางที่ตั้ง ประสงค์

จุดประสงค์ของการสร้างสื่อ เครื่องมือ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการสร้างสื่อ เครื่องมือเพื่อใช้ในการนิเทศไว้ ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ทราบคุณภาพการศึกษา สาเหตุของปัญหา อันจะเป็นประโยชน์ ในการหาแนวทางในการแก้ไข ส่งเสริม สนับสนุนได้ตรงตามความเป็นจริง
2. เป็นเครื่องช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ เจตคติ ทำให้ผู้ รับการนิเทศ เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เพื่อให้ผู้รับการนิเทศได้รับประโยชน์จากการนิเทศการศึกษาอย่าง เต็มที่

ชนิดของสื่อ เครื่องมือ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึง สื่อ เครื่องมือในการ นิเทศการศึกษาว่า สามารถจำแนกตามลักษณะการใช้งานออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. สื่อ เครื่องมือสำหรับตรวจสอบคุณภาพการศึกษา
2. สื่อ เครื่องมือสำหรับส่งเสริมคุณภาพการศึกษา

การสร้างสื่อ เครื่องมือในการนิเทศ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึงการสร้างสื่อ เครื่องมือ ในการนิเทศการศึกษาว่า ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ ได้แก่
 - 1.1 เสนอโครงการ และหาข้อมูลที่จะเป็นประกอบว่าการใช้สื่อ หรือเครื่องมือที่จะสร้างขึ้นนั้น มีความจำเป็นและมีประโยชน์อย่างไร
 - 1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ที่จะให้ผู้ใช้สื่อ เครื่องมือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตอบสนองต่อการใช้สื่อ เครื่องมือให้ชัดเจน
 - 1.3 คัดลึนใจเลือกสื่อ เครื่องมือ

2. ชั้นศึกษารายละเอียด ไคแก
 - 2.1 ศึกษาหลักสูตร
 - 2.2 ออกแบบและผลิตต้นแบบ
 - 2.3 ประเมินประสิทธิภาพของต้นแบบ คือ นำต้นแบบแต่ละชนิดไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มย่อย เพื่อหาข้อที่ควรแก้ไขปรับปรุง
3. ชั้นลงมือสร้าง ไคแก
 - 3.1 สร้าง เครื่องมือจากต้นแบบ
 - 3.2 นำเครื่องมือที่สร้างแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรกลุ่มใหญ่ เพื่อหาประสิทธิภาพก่อนนำไปใช้จริง
4. ชั้นนำไปใช้ ไคแก
 - 4.1 นำเครื่องมือไปใช้ตามโครงการ
 - 4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้เครื่องมือ
5. ชั้นประเมินผลและพัฒนาวิธีการ ไคแก
 - 5.1 นำผลไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน
 - 5.2 นำผลไปปรับปรุงสื่อ เครื่องมือที่สร้างให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 - 5.3 พัฒนาการสร้างและใช้สื่อ

การพัฒนาวิธีการนิเทศ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึง การพัฒนาวิธีการนิเทศว่า การพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานนิเทศการศึกษา ซึ่งจะคงอาศัยข้อมูลย้อนกลับจากผู้รับการนิเทศ ทั้งด้านความคิดเห็น การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิธีการสอน บรรยากาศในโรงเรียน ความเปลี่ยนแปลงของนักเรียน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะได้จากการติดตามงานอย่างมีระบบ การพัฒนา ก็คือการวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง

การปฏิบัติการนิเทศ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการปฏิบัติการนิเทศว่า ทำได้ 2 ลักษณะ คือ นิเทศเพื่อตรวจสอบคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนและนิเทศเพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน การนิเทศทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวมานี้สามารถนิเทศได้ 2 วิธี คือ

1. นิเทศทางตรง หมายถึง ผู้นิเทศออกปฏิบัติการด้วยตนเองหรือออกปฏิบัติการร่วมกับคณะกรรมการดำเนินงานนิเทศภายในของโรงเรียน ตามแผนงานที่ได้ออกกำหนดทางเลือกไว้ในรูปของโครงการ

2. นิเทศทางอ้อม หมายถึง การนิเทศด้วยการใช้สื่อและเครื่องมือนิเทศต่าง ๆ ตลอดจนบุคคลากรอื่นปฏิบัติการแทน แล้วส่งข้อมูลย้อนกลับเข้ามา

สำหรับในการปฏิบัติการนิเทศนั้น หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้วางแนวทางไว้ 2 ประการ คือ การเตรียมการก่อนการปฏิบัติการนิเทศ และการดำเนินการปฏิบัติการนิเทศ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การเตรียมการก่อนการปฏิบัติการนิเทศ มีการเตรียมการ ดังนี้

1. ศึกษาโครงการทุกโครงการให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
2. ตรวจสอบและทดลองใช้สื่อ เครื่องมือนิเทศ
3. ทบทวนแนวทางและขั้นตอนการปฏิบัติงานตามโครงการ
4. เลือกเทคนิคประกอบการนิเทศที่จะใช้ประกอบการปฏิบัติงานแต่ละโครงการ
5. พิจารณาตัดสินใจว่า โครงการใดควรจะนัดหมายการปฏิบัติให้ทราบล่วงหน้าและโครงการใดสามารถปฏิบัติการได้ทันที
6. ทบทวนตรวจสอบเกี่ยวกับเรื่องงบประมาณ บุคลากรที่จะร่วมปฏิบัติงาน

การดำเนินการปฏิบัติการนิเทศ มีขั้นตอน ดังนี้

1. ประชุมผู้เกี่ยวข้องและคณะทำงาน

2. กำหนดงานที่จะปฏิบัติ
 3. แบ่งงานรับผิดชอบ
 4. ทำความเข้าใจสื่อ เครื่องมือนิเทศการศึกษาร่วมกัน
 5. ตกลงกำหนดแนวทางร่วมกัน เกี่ยวกับระบบการเก็บข้อมูล
 6. ปฏิบัติการนิเทศตามโครงการ ตามงานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
 7. มีการพบปะ ประชุม ทบทวนการปฏิบัติงานตามขั้นตอน
 8. ประชุมคณะปฏิบัติงานนิเทศทั้งหมด เพื่อสรุปผลการปฏิบัติงานนิเทศ
- เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติการนิเทศตามโครงการ
9. นำข้อมูลไปใช้ดำเนินการต่อไป

การประเมินและรายงานผล

งานในโครงการนิเทศการศึกษาเมื่อใดก็ตามครบถ้วนทั้ง 5 ขั้นตอน การประเมิน และการรายงานก็ควรที่จะสะท้อนภาพของการปฏิบัติงานทั้ง 5 ขั้นตอนให้เห็นทั้งหมด ดังนั้น รายงานการประเมินซึ่งจะทำขึ้นเมื่อใดปฏิบัติงานเสร็จสิ้นแล้ว ควรจะเป็นการรายงานถึง ผลการประเมินในหลายลักษณะ อาจจะรายงานผลงานในช่วงหนึ่ง ๆ ผลงานรวมหรือ รายงานสภาพและการปฏิบัติของการทำงานทั้งหมดก็ได้

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้ให้ความหมายของการประเมินงาน และโครงการไว้ว่า หมายถึง "การจัดหาและรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนภาพของงานที่ทำไป สำหรับการปรับปรุงแก้ไขงานและการตัดสินใจในการปฏิบัติต่อไป"

รูปแบบการประเมินงานและโครงการ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สปช., 2527) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินงาน และโครงการที่นิยมนำมาใช้คือ รูปแบบ (CIPP Model) ซึ่งประกอบด้วย การประเมินในคานต่าง ๆ ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อมหรือบริบท (Context) ของงานหรือโครงการว่า โครงการนั้นใดวางไว้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือไม่ มีวัตถุประสงค์ต่อเนื่องสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการเหมาะสมหรือไม่ รวมทั้งโครงการหรืองานนั้น จะทำให้ราบรื่นหรือมีอุปสรรคในสภาพแวดล้อมเพียงใด

2. ประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input) ที่ได้นำเข้าไปใช้ในโครงการ ได้แก่ เงิน วัสดุ กำลังคน เวลา อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยประเมินว่าสิ่งเหล่านี้เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินงาน เพื่อจะได้ผลตามวัตถุประสงค์เพียงใด และเมื่อดำเนินการแล้วค่าใช้จ่ายเหล่านี้ไปมากน้อยเหมาะสมคุ้มค่าเพียงใด

3. ประเมินกระบวนการ (Process) คือประเมินวิธีดำเนินการ ขั้นตอนการทำงาน สภาพการทำงานว่าเป็นไปอย่างไรเรียบร้อย รวดเร็ว มีประสิทธิภาพหรือตามขั้นตอนที่วางไว้เพียงใด

4. ประเมินผลที่ได้รับ (Product) คือประเมินผลที่ได้รับจากการปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นทั้งผลตามที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ หรือผลได้ หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อไป

การรายงาน

หน่วยศึกษานิเทศก์ (สพช., 2527) ได้กล่าวถึงการรายงานการประเมินงานหรือโครงการไว้ ดังนี้

1. รายงานให้เห็นรายละเอียดของคะแนนและข้อสรุปในการประเมินที่ได้ เช่น เสนอในรูปตารางคะแนนและผลทางสถิติ กราฟ และแผนภูมิ รวมทั้งข้อสรุปประเมินผลในเชิงคุณภาพ และความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

2. รายงานตามแบบฟอร์ม เพื่อเสนอผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานให้ทราบถึงผลการประเมินที่ได้ อาจเป็นการรายงานในระยะต่าง ๆ เช่น

2.1 รายงานเป็นช่วง ๆ เช่น เมื่อทำโครงการไประยะหนึ่งก็

รายงานให้ทราบ เช่นรายงานประจำเดือน

2.2 รายงานเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว เป็นการรายงานการประเมินผลเฉพาะโครงการใดโครงการหนึ่งที่กำลังดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว

2.3 รายงานเมื่อสิ้นปี เป็นการรายงานผลรวมของงานทั้งหมดที่ทำมาในรอบปี

3. รายงานประเมินโครงการในรายละเอียดแต่ละโครงการคือ เสนอรายละเอียดต่าง ๆ จากการประเมินซึ่งได้แก่หัวข้อต่อไปนี้

3.1 เสนอการประเมินสภาพแวดล้อม

3.2 เสนอการประเมินทรัพยากรหรือปัจจัยเบื้องต้น

3.3 เสนอการประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน

3.4 เสนอการประเมินผลที่ได้รับ

3.5 ขอสรุปผลการประเมินโดยส่วนรวม และขอเสนอแนะในการปรับปรุงงานในการดำเนินงานต่อไป

เกี่ยวกับการรายงานและการประเมินนั้น อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรมาน (2533) ได้เสนอแนะว่า การรายงานและการประเมินอาจแบ่งเป็นบท หรือตอนก็ได้แล้วแต่ความหนาของสาระที่เขียน แต่ต้องครอบคลุมหัวข้อต่อไปนี้

1. โครงการอบรม ซึ่งได้แก่ สาระย่อ ๆ ที่เกี่ยวกับโครงการอบรมว่ามีความเป็นมาอย่างไร วัตถุประสงค์ของการอบรมคืออะไร มีวิธีการอบรมอย่างไร เมื่อไร ผู้รับการอบรมคือใคร จำนวนเท่าไร เวลา สถานที่ ค่าใช้จ่าย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง

2. โครงการประเมินการอบรม ซึ่งได้แก่ ระบุสาเหตุย่อ ๆ ว่า ทำไมต้องประเมิน ประเมินไปทำไม

3. วัตถุประสงค์ของการประเมินมีอะไรบ้าง ส่วนใหญ่จะระบุว่าต้องประเมินความรู้ ปฏิบัติและทักษะของผู้เข้ารับการอบรม แต่อาจเขียนในประเด็นของความคุ้มค่า ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการอบรมควยก็ได้

4. วิธีการประเมิน ระบุว่า จะทำการประเมินอะไร ของใคร เมื่อไร
อย่างไร ขอบจำกัดของการประเมินมีอะไรบ้าง

5. ผลการประเมิน ระบุว่า ได้ผลว่าอะไรบ้าง โดยระบุตามวัตถุประสงค์
ของการประเมินในข้อ (3)

6. ข้อเสนอแนะ ระบุว่า โครงการอบรมนี้มีจุดอ่อนแข็งที่ต้องแก้ไขในประเด็น
อะไรบ้าง เสนอแนะวิธีแก้ไข และใครเป็นผู้ทำการแก้ไขบ้าง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายใน
โรงเรียนดังต่อไปนี้

กฤษณี น้ำเพชร (2521) ทำการวิจัย เรื่อง วิธีปฏิบัติในการจัดการนิเทศ
ภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานในคานาระบวนการในการ
จัดการนิเทศการศึกษา การปฏิบัติงานในคานาโครงการต่าง ๆ และการปฏิบัติกิจกรรม
นิเทศการศึกษา ผู้บริหารและครูมีความเห็นว่าปฏิบัติในเกณฑ์น้อย และน้อยที่สุด ส่วนปัญหา
อุปสรรคผู้บริหารและครูเห็นว่าขาดแคลนวิทยากร ขาดบุคลากรผู้รับผิดชอบ ขาดแคลนงบประมาณ
และขาดการวางแผนดำเนินการนิเทศอย่างเป็นทางการ

นิตยา ปรีชาหาญ (2523) ทำการวิจัย เรื่อง การจัดการนิเทศการศึกษา
ภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติคาน
กระบวนการ และการดำเนินงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนนั้น โรงเรียนไม่ได้
ปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์มากเท่าที่ควร อาจเนื่องมาจากผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจใน
บทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงไม่ปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้อย่างเต็มที่

ประสงค์ สังข์ไชย (2526) ทำการวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารและ
ครู เกี่ยวกับการจัดการนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 4
ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูเห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ควรจัดให้มีงาน
นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ส่วนปัญหาและอุปสรรคพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการ
ปฏิบัติการณ์นิเทศเป็นครั้งคราว และไม่มีระบบแบบแผนที่แน่นอน

เอนก แยมบาน (2530) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษางานการนิเทศการศึกษา ภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาทุกขนาดมีการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษารวมทั้ง 10 งาน ได้แก่ งาน คำนวณการพัฒนาหลักสูตร คำนวณการจัดระบบบทเรียนการสอน คำนวณการบริหารบุคลากร คำนวณการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก คำนวณการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ คำนวณการฝึกอบรมครูประจำการ คำนวณการประชุมพิเศษครูใหม่ คำนวณการจัดบริการพิเศษแก่ครู คำนวณการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และคำนวณการประเมินผลการสอน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา สรุปได้ว่า ผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษาและมัศึกษายังไม่เห็นความสำคัญของการนิเทศ ครูส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการนิเทศการศึกษาอย่างแท้จริง ขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขาดบุคลากรผู้รับผิดชอบ ขาดแคลนงบประมาณ โรงเรียนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติการนิเทศเป็นครั้งคราว ไม่มีระบบแบบแผนที่แน่นอน ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการศึกษาคำแนะนำงานเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานเกี่ยวกับการนิเทศภายในของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพต่อไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย